

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Természetjog és morálfilozófia

3.2 lecke – 25 perc

Francisco Suárez (1548-1617) – 2: Intellektualizmus vs. voluntarizmus

Amellett, hogy a törvény létmódját tekintve a törvényhozó és a törvénynek alávetett személy elméjében létezik, bizonyos médiumra is utalt. E tekintetben Suárez azt a hagyományos nézetet képviseli, hogy a törvény ugyanúgy ki van nyilvánítva az emberi értelemben, mint ahogy a Tízparancsolatban. Az emberi értelemben a természetes törvény egy olyan ítéletként létezik, mely megelőzi és irányítja az akaratot. A törvényhozó – azaz a természetes törvény esetében: Isten – elméjében a természetes törvény az **akarat és az értelem egységéként** áll fenn, mert ezek elválaszthatatlanok Istenben. Ezen egység ad alkalmat Suárez számára arra, hogy felvázolja és kibékítse a skolasztika két nagy vonulatának álláspontját, hogy áthidalja az intellektualista-realista és a voluntarista-nominalista álláspontok különbségét.

Az intellektualista álláspont bemutatása:

De legibus, II, 6, iii, Coimbra 1612, 120:

[...] a **természetes törvény** nem olyan törvény, mely sajátos értelemben parancsolna, mert nem egy felsőbbség akaratának jele, hanem olyan törvény, mely azt jelzi, hogy mit kell cselekedni vagy mitől kell tartózkodni; hogy mi az, **ami saját belső természete eszerint jó és szükségszerű, vagy mi az ami belsőleg rossz**. Ezért sok szerző kettő törvényt különböztet meg: ezek egyike a **jelző**, míg másika a **parancsoló** törvény: és a természetes törvényről azt állítják, hogy az első módon létező törvény, és nem a második módon. [...] Úgy tűnik, hogy e szerzők következőképpen megengedik azt, hogy a természetes törvény nem Istentől származik mint törvényhozótól, mivel az nem függ Isten akaratától, így Isten nem él annak erejével akkor, amikor a felsőbbség módján parancsol vagy tilt valamit. Sőt – amint azt Gregorius állítja, és aminek tekintetében sokan követték őt – még ha nem létezne is Isten, vagy még ha nem is volna Isten értelmes, vagy még ha nem is helyesen ítélné meg Isten a dolgokat, a törvény akkor is ugyanolyan értelmes volna, mint amilyen most, mert rámutatna a vétekre, mely az objektumban belsőleg áll fenn.

Suárez számos ellenvetést fogalmaz meg az intellektualista pozícióval szemben. Egyfelől különbség van egy kijelentés és a törvény között. Továbbá, a morális értékre vonatkozó ítélet csupán morális tények **megállapítása**, ami önmagában még nem valamely cselekedet **irányítása**; ahhoz hogy az ítélet releváns legyen a cselekedetre nézvést, még valamit hozzá kell adnunk. Az intellektualista álláspont azt implikálja, hogy maga Isten is alá van vetve a természetes törvénynek, minthogy

akarata feltételezi azt. Ha a jó értéke már eleve magában foglalja követésének kötelezettségét, akkor Isten is alá van vetve a természetes törvénynek. Ez azonban lehetetlen, mégpedig Suárez ama két meggyőződése miatt, melyek szerint **a kötelezés felsőbbiséget igényel**, azonban az önmagának történő parancsolás értelmezhetetlen fogalom.

A voluntarista álláspont bemutatása

Suáreznek a voluntarista állásponttal szemben megfogalmazott kritikája jóval kidolgozatlanabb

annál, mint amit az intellektualista nézőponttal szemben megfogalmazott. Bizonyos bűnök azért vannak tiltva, mert bűnök. Ha csakis ezen az alapon esnek tiltás alá, akkor nem lehet a pusztán tiltás a tiltott dolgok helytelen voltának elve, mert az okozat nem lehet az ok elve. Ennek következménye, hogy **körben forgó lesz a tiltás és a rossz minőség viszonya** (azért van megtiltva valami, mert az rossz, azonban épp azért rossz valami, mert meg van tiltva): ami tarthatatlan. Suárez egy *a posteriori* argumentációt is elővezet. Ha feltesszük, hogy a természetes törvény pusztán Isten akaratától függne és nem szorulna az értelemre, akkor elviekben lehetséges volna, hogy Isten megengedje az emberek számára azt, hogy gyűlöljék őt magát: „megengedhetné és így ez helyes lehetne” – hangzik a megfogalmazás. Azonban fogalmi ellentmondást tartalmaz az, hogy Isten helyes módon gyűlölet tárgya legyen.

Suárez: De legibus, II.6. iv, Coimbra 1612, 121:

A másik tanítás szerint, mely az előző legszélső ellentéte, **a természetes törvény** helye teljes mértékben **az isteni parancs vagy tiltás**, mely Isten akaratából folyik, mint aki a természet teremtője és irányítója, és következésképpen ezen törvény ahogy Istenben fennáll pontosan az **örök törvénynek felel meg**, ahogy az parancsol vagy tilt bizonyos dolgokat. Bennünk azonban e természetes törvény az értelem ítélete, amennyiben jelzi számunkra Isten arra vonatkozó akaratát, hogy mit kell megcselekedni és mit kell elkerülni mindazzal kapcsolatban, ami megegyezik a természetes értelemmel.

[...] [Ezen álláspont képviselői] hozzáfűzik, hogy a jó és a rossz elve mindazon dolgok körében, melyek a természetes törvényre tartoznak, teljes mértékben Isten akaratának függvénye, és még csak nem is akár maga az Isten értelmi ítéletéé, és nem is azon dolgok függvénye, melyeket az ilyen törvény tilt vagy parancsol. Úgy tűnik, hogy e tanításnak vagy az képezi alapját, hogy a cselekedetek kizárólag azért jók vagy rosszak, mert isten megparancsolja vagy megtiltja azokat; vagy az, hogy maga Isten valamit nem azért akar megparancsolni vagy megtiltani a teremtmény számára, mert az rossz vagy jó, hanem inkább azért jogos vagy jogtalan valami, mert Isten úgy akarta, hogy ilyenné legyen vagy ne legyen.

Ez a híres Ockham-paradoxon:

William Ockham (1287-1347) ábrázolása egy 1341-ben lejegyzett kéziratban (*Summa Logicae*, MS Gonville and Caius College, Cambridge, 464/571, fol. 69^r)

Ockham, Quodlibeta, III. Quaest. xiii. (Philosophical Writings. A Selection. Ed. by Boehner, London 1957, 147: Ha Isten megparancsolhatná ezt [hogy ő maga bizonyos idő szerint ne legyen szeretet tárgya – SJ] – és úgy tűnik, hogy ellentmondás nélkül képes volna erre –, akkor azt állítom, hogy az akarat e helyzetben nem volna képes előidézni egy ilyen cselekedetet, mert az akarat egy ilyen cselekedet pusztá kivitelezése során is mindenek felett szeretné Istent és ennek következtében teljesítené az isteni előírást. Mert az, hogy Istent szeretni mindenek felett, azt jelenti, hogy mindazt szeretni, amivel kapcsolatban Isten azt *akarja*, hogy szeressük. Isten szeretetének ily módon fennálló pusztá ténye miatt azonban nem hajtaná végre az említett isteni parancsot. Ekkor ugyanis Istent szeretve az ember szeretné és nem is szeretné Istent; valamint végre is hajtaná isten parancsát, és nem is hajtaná végre azt.

Isten nem parancsolhatja meg azt, hogy az ember gyűlölje, mert az embernek a parancs teljesítése által implikált szeretete Isten felé felülírná a megparancsolt gyűlöletet. A természettörvény nem alapulhat kizárólag Isten beláthatatlan akaratán.

Kérdések:

1. Mi a természettörvény késő-középkori *intellektualista* felfogásának lényege?
2. Milyen kritikát fogalmaz meg Suárez ezzel szemben?
3. Mi a természettörvény késő-középkori *voluntarista* felfogásának lényege?
4. Miben áll az Ockham-paradoxon, és miért érv ez a voluntarista természettörvény ellen?

Irodalom:

Tattay Szilárd: *Ész, akarat, szabadság: Természetjog és természetes jogok a későskolasztikus gondolkodásban*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2015.

Tattay Szilárd: Suárez mint a modern racionalista természetjogtanok előfutára? *Különbség* 20 (2020) / 1, 57-84.

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE